

УДК 339.138:007

І. В. Тімар

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СФЕРИ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз основних тенденцій розвитку сфери готельних послуг України. Встановлено недоліки законодавчо-нормативної бази та проблеми методичного забезпечення статистичного обліку діяльності суб'єктів готельного бізнесу. Визначено перспективи подальшого розвитку сфери готельних послуг.

Ключові слова: готельна послуга, послуги тимчасового розміщення, готель, суб'єкт, тенденції розвитку.

В статье проведен анализ основных тенденций развития сферы гостиничных услуг Украины. Определены недостатки законодательно-нормативной базы и проблемы методического обеспечения статистического учета деятельности субъектов гостиничного бизнеса. Определены перспективы дальнейшего развития сферы гостиничных услуг.

Ключевые слова: гостиничная услуга, услуги временного размещения, гостиница, субъект, тенденции развития.

In the article we analyzed the main trends in the development of hotel services in Ukraine. It was established deficiencies of legislative and normative basis and problems methodological support of statistical records of activity of enterprises in hospitality services. We determined the prospects for further development of hotel services.

Keywords: hotel services, temporary accommodation services, hotel, subject, development trends.

На сучасному етапі економічного розвитку підвищується значущість та роль сфери послуг у національних економічних системах більшості країн, в тому числі й України, про що свідчить збільшення загального обсягу наданих послуг, кількості суб'єктів господарювання та чисельності зайнятих працівників у сфері послуг. Одним із видів послуг, що в останні роки доволі динамічно розвивається, є туризм, з яким тісно пов'язують індустрію гостинності. Незважаючи на велику значущість для туристичної галузі, сфера гостинності набуває певної самостійності не тільки з точки зору організації бізнес-процесів, а й за рахунок підвищення своєї значимості для економіки країни в цілому з огляду на обсяги реалізації послуг, кількість господарюючих суб'єктів, кількість зайнятих тощо.

Україна має неабиякий туристичний потенціал, який використовується далеко не в повній мірі, що пов'язують із недосконалістю туристичної інфраструктури, зокрема сфери гостинності.

Різні аспекти функціонування сфери гостинності знайшли відображення у працях українських та закордонних науковців. Зокрема, сутність гостинності у її змістовій неоднозначності розглядав В. С. Мазур [1], проблеми організації туристично-готельного бізнесу досліджували П. Р. Пуцентейло [2], Г. А. Яковлев [3], Е. А. Балашова [4], сучасний стан національної готельної індустрії розглядали Л. С. Абрамова, Е. И. Михайлова [5] та інші. Але незважаючи на численні науково-практичні напрацювання, питання щодо особливостей функціонування ринку готельних послуг потребують постійного огляду, аналізу та переосмислення, що пов'язано з динамічними процесами, які протікають в сфері гостинності. Тож не

втрачають актуальності дослідження, пов'язані із встановленням особливостей, проблем та недоліків, які впливають на розвиток галузі, пошуком шляхів їх подолання та розробкою напрямків подальшого розвитку.

Мета статті – дослідження сучасного стану розвитку сфери готельних послуг, виявлення специфічних особливостей та проблем, що впливають на розвиток галузі, визначення шляхів подолання виявлених недоліків.

В сучасних наукових джерелах з економіки та бізнесу доволі розповсюдженим є термін «індустрія гостинності», що поєднує в собі різні види діяльності: розміщення, харчування, розваги, відпочинок, екскурсійне обслуговування туристів тощо. Основним її елементом вважають діяльність, пов'язану із наданням готельних послуг та організацією харчування туристів [1].

На сьогодні в Україні суб'єкти готельного бізнесу в своїй діяльності спираються на досить недосконалу та дещо застарілу нормативно-правову базу. Так, Закон України «Про туризм» [6], за яким визначаються такі поняття, як «готель», «готельна послуга», «аналогічні засоби розміщення», був прийнятий в 1995 році. ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщування» [7] та ДСТУ 4269:2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів» [8], згідно з якими проводять сертифікацію та категоризацію готелів, затверджено наказом Держспоживстандарту України в 2003 році. Процедура обов'язкової сертифікації готельних послуг регламентується положеннями, затвердженими Держстандартом України в 1999 році. Нормативно-правові акти, які регламентують діяльність у сфері готельних послуг, не тільки дещо застарілі; наслідком внесення змін та доповнень впродовж терміну їх дії стало формування розмитих, іноді незрозумілих і необґрунтованих, суперечливих та навіть взаємовиключних положень.

По-перше, це стосується закріплених на законодавчому рівні визначень таких понять, як «готельна послуга», «послуги з тимчасового розміщення», «готель», «аналогічні засоби розміщення», «інші засоби розміщення» тощо. Використання тих чи інших термінів для різних потреб та цілей призводить до їх різного трактування. Так, з метою статистичного обліку, який здійснює державна служба статистики, діяльність у сфері готельних послуг та гостинності поділяється згідно з кодами ведення економічної діяльності (КВЕД) на наступні види: 55.10 діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення, 55.20 діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання, 55.30 надання місць кемпінгами та стоянками для житлових автофургонів та причепів, 55.90 діяльність інших засобів тимчасового розміщування. При цьому, розмежування діяльності за кодом 55.10 та кодом 55.90 досить розмито, чітким є віднесення до коду 55.10 готелів та мотелів, які надають певний перелік як основних, так і додаткових послуг, а за кодом 55.90 визначається діяльність з надання місць тимчасового призначення в інших приміщеннях, які здають для тимчасового проживання. Тобто виникає ситуація, коли суб'єкти бізнесу обирають той чи інший КВЕД за самостійним визначенням назви об'єкту, в якому надають послуги (назвали готелем – отримали код 55.10, назвали іншим місцем тимчасового розміщування – код 55.90).

За законом «Про туризм» готелем є «підприємство будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, що складається з шести і більше номерів та надає готельні послуги з тимчасового проживання з обов'язковим обслуговуванням» [6].

Фактично на українському ринку функціонує велика кількість суб'єктів, що відповідають зазначеним вимогам, але не визначають себе у якості готелів, а працюють за кодом 55.90. За умови відсутності законодавчо-нормативного механізму, який би змусив такі підприємства обирати назву «готель», суб'єкти бізнесу вдало використовують недосконалість законодавства у власних інтересах. Зазначені недоліки нормативно-правової бази призводять також до проблем в статистичному обліку й звітності та, як наслідок, ускладнюють аналіз макроекономічних показників галузі. Наприклад, за даними Державної служби статистики кількість суб'єктів, які здійснювали діяльність з тимчасового розміщування й організації харчування, в 2015 році склали 58,4 тисяч, а кількість готелів та аналогічних засобів розміщування – 2478 одиниць (в 2014 р. – 57,6 тисяч та 2644 од., в 2013 – 52,1 тисяч та 3582 од., в 2012 – 44,1 тисяч та 3144 од. відповідно) (рис. 1).

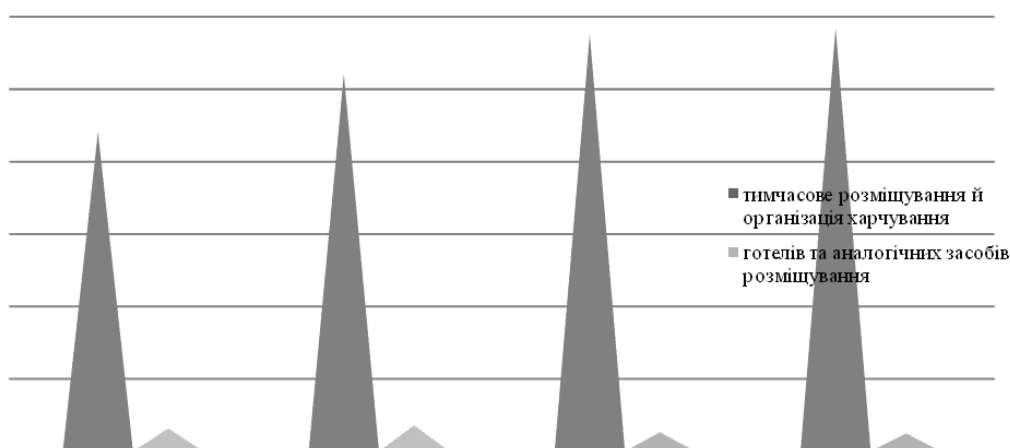

Рис. 1. Кількість суб'єктів, які надавали послуги з тимчасового розміщування та організації харчування в Україні у 2012–2015 роках (одиниць)*

* Побудовано автором за джерелом [5]

Чи можна вважати, що решта суб'єктів (56 тис. в 2015 році) функціонували у сфері громадського харчування? Очевидно, що не можна, хоча б з огляду на те, що послуги з тимчасового розміщування надають як фізичні особи-підприємці, так і юридичні особи, а до готелів, які звітують органам статистики, відносять тільки юридичних осіб.

В окремих спостереженнях ведуть облік кількості «колективних засобів розміщування» (статистичні дані, за якими, зазвичай, роблять висновок про стан галузі: (кількість суб'єктів, кількість місць у них та кількість розміщених), але до них також відносять тільки готелі й спеціалізовані заклади, що надають санаторно-курортні та лікувально-профілактичні послуги.

Отже, можна дійти висновку, що облік, який проводиться органами статистики, не можна вважати повним стосовно визначення загальної кількості суб'єктів господарської діяльності в сфері готельних послуг і послуг з тимчасового розміщування, що ускладнює дослідження зазначеного ринку та не дає бачення цілісної картини у галузі. Це, в свою чергу, створює певні труднощі при аналізі тенденцій та визначенні перспектив розвитку сфери готельних послуг.

Ще одна особливість функціонування сфери готельних послуг в нашій країні – це широкі можливості застосування різних організаційно-правових форм ведення бізнесу. На сьогодні в Україні готельні послуги та послуги з тимчасового розміщування надають суб'єкти, які зареєстровані в наступних організаційно-правових формах:

- акціонерні товариства;
- господарські товариства (переважно ТОВ);
- фізичні особи-підприємці.

Проведене дослідження показало, що у формі акціонерних товариств переважно працюють підприємства, які функціонують з радянських часів, і саме через процедуру приватизації набули статусу акціонерних товариств.

Господарські товариства, здебільшого у вигляді Товариства з обмеженою відповідальністю, є більш розповсюдженою організаційно-правовою формою, ніж акціонерні товариства. Зазвичай, така форма використовується у випадках, коли концепція організації бізнес-процесів передбачає створення юридичної особи.

Відносно новою організаційно-правовою формою ведення бізнесу у сфері надання послуг з тимчасового розміщування є фізична особа-підприємець. Такий суб'єкт підприємницької діяльності має можливість організувати бізнес практично з повним переліком ознак готельного підприємства, але при цьому мати наступні суттєві переваги:

- спрощену систему оподаткування, обліку та звітності;
- спрощені вимоги щодо отримання дозволів на початок робіт та ведення бізнесу;
- економію витрат на операційну діяльність за рахунок оптимізації організаційної структури підприємства та пільгового режиму оподаткування;
- спрощену процедуру фінансових та розрахункових операцій.

Саме вищезазначені переваги обумовлюють зростання популярності та динамічний розвиток суб'єктів готельного бізнесу, зареєстрованих «фізичними особами-підприємцями», що проявляється збільшенням їх кількості та зростанням обсягів реалізації послуг (табл. 1).

Як видно з таблиці, загальна кількість суб'єктів господарювання за аналізований період постійно зростала, при цьому кількість фізичних осіб-підприємців збільшувалась, а кількість підприємств – юридичних осіб скорочувалась. Так частка підприємств в загальній кількості суб'єктів господарювання зменшилась з 21,5 % до 13,7 %. Кількість найманих працівників, в цілому, по сфері діяльності скоротилась. Таке скорочення відбулось за рахунок зменшення чисельності працівників підприємств на 49 тис. осіб (або на 35 %) та найманих працівників фізичних осіб-підприємців на 20 тис. осіб (або на 16 %). Обсяги наданих послуг та реалізованої продукції за чотири роки збільшились на 5163 млн грн або на 21,5 %, при цьому збільшення на підприємствах склало 1731 млн грн (10,5 %), а у приватних підприємств в 2 рази більше – на 3 432 млн грн або на 46,5 %. Отже, проведений аналіз показав структурні зрушення в сфері готельних послуг у бік фізичних осіб-підприємців, про що свідчать більш високі темпи зростання як кількості суб'єктів господарювання, так і обсягів реалізації послуг. В загальній

кількості суб'єктів діяльності в сфері тимчасового розміщення та організації харчування майже 87 % складають фізичні особи-підприємці, які забезпечують 37 % обсягу наданих послуг.

Таблиця 1

Динаміка основних показників суб'єктів, що здійснюють діяльність в сфері тимчасового розміщення та організації харчування в Україні за 2012–2015 роки **

Показник	Рік	Усього	В тому числі		Структура, %	
			підприємства	фізичні особи-підприємці	підприємства	фізичні особи-підприємці
Загальна кількість суб'єктів господарювання, одиниць	2012	44085	9495	34590	21,54	78,46
	2013	52077	10096	41981	19,39	80,61
	2014	57553	7885	49668	13,70	86,30
	2015	58436	7700	50736	13,18	86,82
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2012	264,3	137	127,3	51,84	48,16
	2013	267,5	132,6	134,9	49,57	50,43
	2014	213,2	101,5	111,7	47,61	52,39
	2015	195,2	87,9	107,3	45,03	54,97
Обсяги наданих послуг та реалізованої продукції, млн грн	2012	23906,6	16519,3	7387,3	69,10	30,90
	2013	30322,4	16726,9	13595,5	55,16	44,84
	2014	22684,6	14346,3	8338,3	63,24	36,76
	2015	29069,3	18250	10819,3	62,78	37,22

** Складено автором на основі [9].

Таким чином, в межах правового поля нашої країни офіційно функціонують суб'єкти господарювання в різних організаційно-правових формах, які надають споріднені послуги (готельні та тимчасового розміщення). Особливістю застосування різних організаційно-правових форм ведення бізнесу в сфері готельних послуг є закритість такої інформації. На відміну від звичайної практики суб'єктів господарювання, які в контактній інформації вказують не тільки організаційно-правову форму, а й керівництво підприємства, готельні підприємства здебільшого таку інформацію не оприлюднюють. Натомість в міжнародній практиці повідомлення про власників та засновників бізнесу, оприлюднення організаційно-правової форми, історія створення є не просто відкритою інформацією, вона ще стає частиною організаційної культури та іміджу готельного підприємства [10]. В нашій країні така інформація взагалі не розглядається як іміджотворююча характеристика ні суб'єктами готельного бізнесу, ні споживачами.

Ще однією тенденцією розвитку ринку готельних послуг в останні роки є поява великої кількості суб'єктів, які надають послуги з тимчасового розміщення у вигляді короткострокової (по-добової) оренди апартаментів, будинків, котеджів та навіть квартир у багатоквартирних будинках. При цьому, такі суб'єкти можуть надавати великий перелік послуг, що можна віднести до готельних, окрім тих, які складно надати з організаційних, технічних, юридичних та інших причин (наприклад, на місці розміщення споживача не можна організувати роботу перукарні, закладів харчування, зону приймання). Але, незважаючи на певні обмеження, такі суб'єкти вже стали повноцінними гравцями на ринку. В умовах мінливого конкурентного середовища вони вдало конкурують за споживача послуг, забезпечуючи, насамперед, індивідуальний підхід до кожного клієнта

через створення атмосфери гостинності, а також через цінову конкуренцію шляхом встановлення нижчих цін, ніж у готельних підприємствах за аналогічний рівень комфорту та обслуговування. За умови нижчого рівня поточних витрат на ведення бізнесу такі суб'єкти мають можливість не тільки знижувати ціни, а й отримувати прибуток та забезпечувати достатній рівень рентабельності. З точки зору законодавства така діяльність не заборонена, але потребує реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, що деякі роблять, а деякі – ні, тобто працюють повністю у «тіньовій зоні» як з точки зору оподаткування, так і з позиції отримання дозвільних документів, категоризації тощо. Можна дискутувати про законодавче поле діяльності таких суб'єктів, можна сперечатись про теоретико-методологічне обґрунтування їх віднесення до суб'єктів галузі, але безперечно необхідно враховувати не тільки сам факт їх існування, а й розглядати як повноцінних гравців, що займають певну нішу на ринку готельних послуг. Так, наприклад, у м. Дніпро та м. Харкові на різних інтернет-сайтах, що рекламують готельні послуги або організують бронювання місць в готелях та інших закладах, від 55% до 64% загальної кількості заявлених варіантів проживання складають пропозиції розміщення в апартаментах, але фактично – в квартирах багатоквартирних будинків. При цьому, непоодинокі випадки, коли такі заклади в рекламі представлені як міні готелі. Це яскраво ілюструє відчутний вплив діяльності зазначених суб'єктів на розвиток галузі в цілому.

Щодо привабливості готельного бізнесу можна зазначити наступне: в цілому по галузі (за офіційними даними) спостерігається збитковість діяльності підприємств, при чому, якщо в 2012 році рентабельність складала 1,1 %, в 2013 році вже 2,8 %, то в 2014 році збитковість досягла майже 26 %, а в 2015 скоротилась до 17,3 %. Позитивною тенденцією можна вважати скорочення частки підприємств готельної сфери, які є збитковими. Так, якщо в 2012 році збиткові підприємства склали 43% загальної кількості підприємств галузі, то в 2015 році їх частка скоротилась до 28%, але сума отриманих ними збитків постійно зростала і в 2015 році склала 7545 млн грн проти 1676 млн грн у 2012 році. За відсутності статистичних даних щодо рівня рентабельності діяльності фізичних осіб-підприємців в цілому по країні важко зробити висновок щодо фінансової та інвестиційної привабливості галузі. Але дані про наявність прибуткових підприємств говорять про те, що ефективність діяльності в даній сфері залежить не стільки від макроекономічних тенденцій, скільки від здатності суб'єктів готельного бізнесу використовувати власний потенціал та формувати конкурентні переваги, що дозволить забезпечити високу результативність господарської діяльності.

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Ринок готельних послуг нашої країни динамічно розвивається, про що свідчить збільшення кількості суб'єктів бізнесу, які здійснюють діяльність в зазначеній сфері, та зростання обсягів наданих ними послуг. В даній галузі функціонують суб'єкти різних організаційно-правових форм, юридичні особи та фізичні особи-підприємці. Законодавчо-нормативна база, що регламентує діяльність в сфері готельних послуг, є застарілою і недосконалою, що потребує кардинальних змін в законодавстві, прийнятих на науково-методичних засадах. Це, в свою чергу, вимагає подальших наукових досліджень та розробок в частині уточнення понятійного апарату та вдосконалення методології статистичного обліку. В цілому

можна вважати, що галузь є перспективною, а для забезпечення ефективності господарської діяльності суб'єктам готельного бізнесу необхідно застосовувати науково обґрунтовані механізми та інструменти.

Бібліографічні посилання

1. Мазур В. С. Індустрія гостинності – ефективний інструмент розвитку туристичного бізнесу / В. С. Мазур // Журнал європейської економіки. Видання Тернопільського національного економічного університету. – 2015. – Том 14 (№ 3). – С. 273–286.
2. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навч. посіб. / П. Р. Пуцентейло. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
3. Яковлев Г. А. Экономика гостиничного хозяйства : учеб. пособ. / Г. А. Яковлев. – М. : РДЛ, 2006. – 328 с.
4. Балашова Е. А. Гостиничный бизнес. Как достичь безупречного сервиса / Е. А. Балашова. – М. : ООО «Вершина», 2005. – 176 с.
5. Абрамова Л. С. Проблемы конкурентоспособности гостиничного хозяйства Украины / Л. С. Абрамова, Е. И. Михайлова // Вісник СевНТУ. Серія: Економіка і фінанси. – 2010. – №109. – С. 3–7.
6. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80/page>
7. ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tic.in.ua/?page_id=4415&lang=uk
8. ДСТУ 4269.2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zota.org.ua/norm-base/item/download/17_f21e43b621e78f52d1067e420272952f
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Grynko T. V. Organizational culture and image as a factor in the competitiveness of tourism and hotel enterprises / T. V. Grynko, O. P. Krupskyi, I. V. Timar // National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine: Collective monograph. – Vol. 3. Poland : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2016. – P. 252–270.

Надійшла до редколегії 07.12.2016